

اولین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار

محل برگزاری دانشکده شهید مفتاح همدان

۳۰ آبان ۱۳۹۲

ارژمان محیط زیست علمت

بررسی نقش امامزادگان محور میقات الرضا در گردشگری روستایی

با استفاده از مدل تاپسیس

حمید شایان^۱، مریم قاسمی^۲، حمیده محمودی^{۳*}

Shayan34@yahoo.com

Magh30@um.ac.ir

Ha.ma2007@yahoo.com

^۱ دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد.

^۲ استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد.

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه فردوسی مشهد.

چکیده

هر مکان و فضای جغرافیایی به منظور رشد و تعالی به برنامه ریزی توسعه نیاز دارد. امامزادگان مسیر میقات الرضا در استان خراسان رضوی خارج از این مقوله نبوده و با توجه به اهمیت مذهبی که دارند، نیاز مبرمی به برنامه ریزی توسعه دارند. تحقیق حاضر با هدف بررسی نقش امامزادگان این محور در گردشگری روستایی می باشد. روش تحقیق بکار گرفته شده توصیفی-تحلیلی است و جامعه آماری تحقیق با توجه به محدوده مورد مطالعه شامل ۱۷ بقعه از ۳۵ بقعه مسیر میقات الرضا می باشد که در روستاهای استان خراسان رضوی واقع شده اند. جمع آوری اطلاعات اسنادی با استفاده از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن و استفاده از اطلاعات اخذ شده اداره های سازمان اوقاف و امور خیریه خراسان رضوی و سایر شهرستانهای استان بوده است، جهت تجزیه و تحلیل داده ها در نرم افزار SPSS از آزمون همبستگی پیرسون و همچنین برای نمایش توزیع فضایی روستاهای مورد بررسی روی نقشه از نرم افزار GIS استفاده گردیده است. جهت محاسبه سطح توسعه یافتگی از تکنیک رتبه بندی بر اساس تشابه به حل ایده آل (تاپسیس) استفاده شده است. نتایج تحقیق بیانگر این است که میزان همبستگی بین سطح توسعه یافتگی و هزینه های انجام شده در امامزادگان، میزان درآمد امامزادگان و تعداد زائران در امامزادگان به ترتیب ۰.۵۵، ۰.۳۸ و ۰.۲۱ می باشد. در واقع با توجه به قابلیت های بالایی که روستاهای مسیر میقات الرضا دارند، در صورت افزایش سطح توسعه می توان شاهد حضور بیشتر زائرین و احیای نواحی روستایی این مسیر بود.

کلید واژه: امامزادگان، گردشگری مذهبی، میقات الرضا، تاپسیس، روستا

* شماره تلفن نویسنده مسئول:

اولین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار

محل برگزاری دانشکده شهید مفتاح همدان

۳۰ آبان ۱۳۹۲

ارژمان محیط زیست طلعت

۱- تعریف مسأله

مردم به دلایل و انگیزه های مختلف به گردش و مسافرت می روند. در این میان انگیزه های مذهبی یکی از قدیمی ترین و پررونق ترین گردش ها در سراسر جهان است (نپاوندی و نعمتی: ۱۳۸۹: ۱۴۶). استان خراسان رضوی به یمن وجود پربرکت بارگاه ملکوتی امام رضا (ع) همواره میزبان خیل عظیمی از دوستداران آن حضرت از ایران و سراسر جهان است. بقاع میقات الرضا به بقاعی گفته می شود که در مسیر حرکت زائرین به مشهد مقدس هستند و فاصله ای کمتر از ۵ کیلومتر از جاده اصلی دارند، به عنوان میقات الرضا (ع) تعریف شده اند و کلیه امکانات فرهنگی و زیربنایی در آنها توسعه یافته تا به عنوان مکانهای توقف زائرین حرم حضرت رضا (ع) معرفی و بکارگیری شود (گزارش طرح برگزاری همایش علمی- فرهنگی میقات الرضا: ۱۳۹۰: ۷).

در استان خراسان رضوی و در مسیر میقات الرضا تعداد ۳۶ امام زاده قرار دارد که از خاندان عترت و طهارت محسوب می گردند. با توجه به اینکه ۱۷ بقعه از این بقاع در نواحی روستایی واقع است، پتانسیل بالایی در جهت توسعه گردشگری مذهبی در روستاهای مذکور ایجاد نموده است. لازم به ذکر است عمده بقاع میقات الرضا در مسیر راههای اصلی به شهر مشهد واقع شده اند، که توقفگاه مناسبی برای زائرین مشهدالرضا به شمار می روند.

مطالعات اکتشافی اولیه حاکی از وجود محدودیت های زیادی در روستاهایی که بقاع میقات الرضا در آنها وجود دارد می باشد که مهمترین آنها عبارتند از:

- مهاجر فرستی بالای روستاهای مورد بررسی به طوری که میانگین موازنه جمعیتی در روستاهای مورد مطالعه در دهه ۸۵-۷۵، (۰.۱۱-) می باشد.

- بخش کشاورزی با تنگناهای متعددی از جمله عدم تنوع فعالیت های کشاورزی، سنتی بودن کشت و شبکه آبرسانی به مزارع، ضعف مکانیزاسیون، کوچکی و پراکنده بودن قطعات بهره برداریها و پایین بودن سرانه زمین هر خانوار، سلطه واسطه ها و دلالان و سلف خران، آفات کشاورزی و ... مواجه است

- صنایع مستقر در روستاهای مورد مطالعه عمدتاً شامل صنایع فلزی و غیرفلزی است که صاحبان این صنایع عمدتاً شهری می باشند و صنایع کوچک نساجی، صنایع غذایی، کارگاه پنبه پاک کنی نیز دیده می شود که در حد خود مصرفی بوده و چندان به بازار ارائه نمی شود و مشکل بازاریابی دارد. (طرح هادی روستاهای سرآسیاب ۱۳۸۸، ریوند ۱۳۹۰، بوری آباد ۱۳۷۸، خسروچرد ۱۳۹۰، آزاد منجیر ۱۳۹۰).

- بخش خدمات محدود به تعداد محدودی مغازه خرده فروشی و حمل و نقل اندک بوده و نقش کمرنگی در اقتصاد روستاهای این مسیر دارد.

با توجه به محدودیت های موجود، بقاع میقات الرضا پتانسیل نسبتاً بالایی جهت احیای اقتصاد نواحی روستایی مذکور به شمار می رود. زیرا گردشگری امروزه عرصه های بسیاری را در فعالیتهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به خود اختصاص داده است تا آنجا که در عصر حاضر به عنوان شیوه غالب در اقتصاد خدماتی ایفای نقش می نماید. روستاهای مذهبی بواسطه زیارت و در قالب گردشگری فرهنگی می توانند زائران بسیاری را جذب نمایند. با توجه به فرهنگ زیارت که به عنوان یکی از اصلی ترین مفاهیم مذهب تشیع، نیازمند توسعه و گسترش است و از طرفی وجود بارگاه ملکوتی امام رضا (ع) در مشهد و خیل زائران آن حضرت و نیز

اولین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار

محل برگزاری دانشکده شهید مفتاح همدان

۳۰ آبان ۱۳۹۲

ارتباط محیط زیست و علم

وجود بقاع متبرکه در مسیر حرکت زائرین، لازم است از این سرمایه های معنوی (بقاع متبرکه) که با روح و عشق مردم عجین شده استفاده و بهره برداری مناسبی صورت پذیرد تا ضمن آماده سازی روحی و معنوی زائران حضرت رضا(ع)، از فرصت حضور و توقف زائرین (هر چند کوتاه) در جهت توسعه فرهنگی و اقتصادی آن مناطق بهره برد (گزارش طرح برگزاری همایش علمی- فرهنگی میقات الرضا: ۱۳۹۰: ۱۱).

با توجه به موارد مطرح شده سوالات تحقیق بدین صورت ارائه می گردد:

- ۱- آیا بین سطح توسعه یافتگی روستاهای مسیر میقات الرضا با فاصله این روستاها تا مشهد، هزینه های انجام شده در امامزادگان، درآمد امامزاده گان، تعداد زائران رابطه معناداری وجود دارد؟
- ۲- آیا بین فاصله امامزاده ها تا مشهد با تعداد زائران، میزان درآمد امامزاده و میزان هزینه کرد در امامزاده رابطه معناداری وجود دارد؟

۲- مبانی نظری

بررسی ارتباط بین مذهب، زیارت و گردشگری، بارها به طور جداگانه یا با هم مورد مقایسه قرار گرفته است. از این رو است که توسعه گردشگری مذهبی بدون درک و مطالعه مذهب و زیارت امکان پذیر نیست. در طی اولین دهه از قرن بیست و یکم مطالعات علمی زیادی در این باره در رشته های مختلف انجام پذیرفت. مطالعات اخیر درباره اشتغال حاصل از گردشگری مذهبی پارادایم جدیدی برای درک ماهیت پدیده گردشگری است. بر طبق این مطالعات، اقتصاد حاصل از اماکن مذهبی توسط گردشگران به وجود می آید. اگر چه ادبیات توسعه گردشگری توجه کمتری به گردشگری مذهبی معطوف داشته است، اما با این حال این شکل از گردش تاثیر زیادی بر جوامع انسانی بر جایی نهاده است. زیارت حاصل از گردشگری مذهبی همچنین تغییرات زیادی در حرکات جمعیتی همانند زمینه سازی برای ایجاد تجارت و کسب و کار، تغییرات فرهنگی، همبستگی های سیاسی را سبب شده است. زیارت یکی از پدیده های مذهبی و فرهنگی است که در جوامع انسانی به بهترین شکل شناخته شده است و یکی از مهمترین مشخصه های اصلی مذاهب جهان، بوداییسم، هندویسم، اسلام، یهودیت و مسیحیت است. زیارت یک نوع گردش مذهبی و روحانی است که به واسطه حرکت جمعیت در مکانهای مذهبی به وجود می آید. و غیره (رحمانی: ۱۳۸۹: ۶۹-۷۰). در فرهنگ معین بقعه پاره ای زمین ممتاز از زمین حوالی مزار ائمه و بزرگان دین، مدفن متبرک، قطعه زمینی که زیارتگاهی در آن قرار گرفته باشد، است. همچنین، جای مقام، صومعه، خانقاه و همچنین بنا، عمارت خانه و سرای یاد شده و جمع آن بقاع است. بنا بر فرموده ی پیامبر (ص) زمین هایی که قبور سادات و امام زادگان در آن قرار دارد، از زمین های حوالی آن ممتاز و متبرک است و بر همین اساس، به این اماکن مقدسه، بقاع متبرکه گفته می شود (نادعلی پور: ۱۳۹۱: ۱۴-۱۵). در عرف تشیع مراد از امامزاده، فرزندان یا فرزندانگان ائمه اطهار (ع) است و اصطلاحا از باب ذکر حال و اراده محل، به مدفن و مزار متبرکه آنان و بزرگان سادات، که در سراسر شهرها و روستاهای ایران پراکنده است، اطلاق می گردد (ناری ایبانه: ۱۳۳).

امروزه در بسیاری از کشورهای جهان گردشگری روستایی تعداد زیادی گردشگر را جلب می کند و یکی از مردمی ترین اشکال گردشگری به شمار می رود. فضای کالبدی و فرهنگی روستاهای ایرانی، اعم از زمین، خانه و معماری، جنگل، مرتع و چراگاه، باغ و کوچه باغ، مسجد و زیارتگاه، آب انبار و قنات، بازارچه و هفته بازار، تعزیه و عروسی، لباس و غذا، مراسم کهن گوناگون، تزئینات و هنرهای دستی، تنوع بی شمار و منحصر به فردی دارند، که هر یک به تنهایی همانند پدیده ی سحر آمیزی جلوه می نماید و بینندگان را مجذوب می کنند. (لنگرودی و ایمانی: ۱۳۸۵: ۱۰-۱۱). توسعه گردشگری برای محیط های طبیعی، اجتماعی و اقتصادی علاوه بر آثار مثبت، آثار منفی هم دربردارد که آسیب های جدی به این محیط ها وارد می آورد. گردشگری پایدار به عنوان مفهوم نوین برای مقابله با آثار مخرب مطرح شده است (مهردی، علیپور و هدایتی: ۱۳۹۰: ۵). گردشگری پایدار مفهومی برخوایسته از توسعه پایدار است که بر همه اشکال گردشگری که با محیط فیزیکی، اجتماعی، و فرهنگی در دراز مدت هماهنگی دارد، اطلاق می گردد (حافظ رضازاده: ۱۳۹۰: ۲) از این منظر گردشگری پایدار عبارتند از گردشگری که نیازهای نسل حاضر را

اولین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار

محل برگزاری دانشکده شهید مفتاح همدان

۳۰ آبان ۱۳۹۲

ارتباط محیط زیست علمت

پاسخ دهد، بدون اینکه ظرفیت های مربوط به نسلهای آینده برای پاسخگویی به نیاز های خود مایه بگذارد. گردشگری پایدار به نحوی برنامه ریزی و اجرا می شود که بر محیط زیست، اقتصاد و فرهنگ جامعه میزبان اثر منفی نگذارد (ملکی و زارعی: ۱۳۹۰: ۴). و اما گردشگری پایدار روستایی می تواند سهمی در متنوع سازی اقتصادی و توسعه پایدار داشته باشد و با ایجاد اشتغال و درآمد موجب توسعه مناطق توسعه نیافته گردد که باید با سیاست مشخص و مدون به اجرا در آید تا بتواند حرکت امید بخشی را در توسعه همه جانبه فضاهای جغرافیایی تضمین کند (رحمانی: ۱۳۸۹: ۵۹). در روستاهای استان خراسان رضوی به دلیل وجود بقاع متبرکه فراوان، گردشگری روستایی توسعه پیدا کرده است که توجه به این بقاع متبرکه و توسعه روستاهای آنها باعث جذب گردشگر و توسعه گردشگری در این گونه روستاها می گردد.

۳- محدوده مورد مطالعه

استان خراسان رضوی به واسطه وجود مرقد امام رضا (ع) عمده ترین محور گردشگری مذهبی کشور محسوب می شود. در حال حاضر در این استان ۴۰۳ بقعه متبرکه وجود دارد که زیر نظر سازمان اوقاف و امور خیریه خراسان رضوی اداره می شوند، از این تعداد ۴۷ بقعه درسکونتگاههای شهری و ۳۵۶ بقعه در آبادی های استان (اعم از روستا و مکان) واقعند (اداره بقاع سازمان اوقاف و امور خیریه خراسان رضوی ۱۳۹۱). یکی از مسیرهای مهم در این استان، مسیری است که سازمان اوقاف با عنوان میقات الرضا مشخص کرده است. این مسیر دارای تعدادی بقعه منسوب به امامزادگان می باشد که تعدادی از آنها در نقاط روستایی و مکان ها واقع شده اند. (تعداد کل ۳۶ بقعه می باشد که از این تعداد ۱۵ بقعه در نقاط شهری، ۱۷ بقعه در روستاها و ۴ بقعه در مسیر واقع شده اند (همان ۱۳۹۱)). روش تحقیق بکار گرفته شده در این پژوهش توصیفی- تحلیلی است و جامعه آماری تحقیق با توجه به محدوده مورد مطالعه شامل ۱۷ بقعه از ۳۵ بقعه مسیر میقات الرضا می باشد که در روستاهای استان خراسان رضوی واقع شده اند. جمع آوری اطلاعات اسنادی با استفاده از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، اطلاعات اخذ شده از امور مالی اداره اوقاف و امور خیریه استان خراسان رضوی و اداره های اوقاف شهرستانهای تربت جام، تربت حیدریه، مه ولات، طرقله، چناران، رشتخوار، قوچان، نیشابور، سبزوار و مشهد بوده است، جهت تجزیه و تحلیل داده ها در نرم افزار SPSS از آزمون همبستگی پیرسون استفاده گردیده است. جهت محاسبه سطح توسعه یافتگی از تکنیک رتبه بندی بر اساس تشابه به حل ایده آل (تاپسیسی) استفاده شده است و همچنین برای نمایش توزیع فضایی روستاهای مورد بررسی روی نقشه از نرم افزار GIS استفاده گردیده است.

جدول شماره ۱: روستاهای دارای بقاع میقات الرضا، تعداد جمعیت و خانوار

شهرستان	بخش	دهستان	آبادی	نام بقعه	جمعیت ۱۳۹۰	خانوار
تربت جام	نصرآباد	کاریزان	خیرآباد	سید حسین رضوی	4560	1215
مه ولات	شادمهر	مه ولات شمالی	احمدآباد	امام زاده سید محمد محترم	1301	351
تربت حیدریه	مرکزی	پائین ولایت	بوری آباد	امام زاده احمدالرضا	599	178
سبزوار	مرکزی	رباط	ازادمنجیر	امام زاده حسن	395	125
سبزوار	مرکزی	قصبه غربی	خسروچرد	امام زادگان خسروچرد	1259	426
سبزوار	داورزن	باشتین	ریوند	سید علی اصغر	884	304
قوچان	مرکزی	دوغائی	الماجد	امام زاده سید جلیل	1360	391
قوچان	مرکزی	قوچان عتیق	شهرکهنه	امام زاده ابراهیم	3486	980
مشهد	احمدآباد	پیوه زن	اسلام قلعه	سید محمد علوی	471	145
مشهد	احمدآباد	سرجام	ده سرخ	سید عبد العزیز	453	156
بینالود	طرقله	طرقله	حصار	امام زادگان سید یاسر و ناصر	1764	569

اولین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار

محل برگزاری دانشکده شهید مفتاح همدان

۳۰ آبان ۱۳۹۲

انجمن ملی جغرافیا و محیط زیست پایدار

69	808	میرسیحان و بی بی صنوبر	خواجه حسین اباد	کارده	مرکزی	مشهد
331	1100	سید عبدا...اسحاق	برزش اباد	کنویست	مرکزی	مشهد
940	2958	امام زاده یحیی باغشن	باغشن	زبرخان	زبرخان	نیشابور
474	1527	حبیب بن موسی بن جعفر	حاجی اباد	زبرخان	زبرخان	نیشابور
203	748	امام زاده عبدالله	سراسیاب	بیزکی	گلپهار	چناران
141	563	امام زاده فاضل	فاضل مند	شعبه	جنگل	رشتخوار

مأخذ: سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰

۴- یافته های تحقیق

در سال ۱۳۹۰ تعداد ۳۳۹۷۰۰۰ نفر جهت زیارت امامزادگان به روستاهای مسیر میقات الرضا رفته اند. جدول شماره ۲ تعداد گردشگر هر بقعه به تفکیک روستا همراه با فاصله از مشهد و همچنین توپوگرافی و نوع راه زمینی را نشان می دهد. با توجه به جدول امامزادگان یاسر و ناصر در روستای حصار شهرستان بینالود دارای بیشترین زائر (۲۰۰۰۰۰۰ نفر) می باشد همچنین نزدیکترین بقعه به مشهد مقدس بقعه سید عبدالله اسحاق در روستای برزش آباد با فاصله ۹ کیلومتر است. توپوگرافی و کیفیت راه ارتباطی نقش مهمی در جذب گردشگر دارد اگر مسیر منتهی به بقعه دارای کیفیت مناسب نباشد از انگیزه افراد برای رفتن به آن بقعه کاسته می شود.

جدول شماره ۲: تعداد گردشگر روستاهای مسیر میقات الرضا، فاصله هر کدام از مشهد، توپوگرافی و نوع راه

ردیف	آبادی	نام بقعه	تعداد زائر	فاصله از مشهد (km)	توپوگرافی	راه زمینی
1	خیرآباد	سید حسین رضوی	40000	130	جلگه ای	آسفالته
2	احمدآباد	امام زاده سید محمد محترم	36500	220	جلگه ای	خاکی
3	بوری اباد	امام زاده احمدالرضا	36500	145	جلگه ای	آسفالته
4	ازادمنجیر	امام زاده حسن	30000	210	جلگه ای	آسفالته
5	خسروجرد	امام زادگان خسروجرد	114000	235	دشتی	آسفالته
6	ریوند	سید علی اصغر	40000	260	جلگه ای	آسفالته
7	الماجق	امام زاده سید جلیل	250000	100	جلگه ای	آسفالته
8	شهرکهنه	امام زاده ابراهیم	350000	141	جلگه ای	آسفالته
9	اسلام قلعه	سید محمد علوی	120000	60	دشتی	خاکی
10	دهسرخ	سید عبدالعزیز	40000	60	دشتی	آسفالته
11	حصار	امام زادگان سید یاسر و ناصر	200000	12	دشتی	آسفالته
12	خواجه حسین اباد	میرسیحان و بی بی صنوبر	10000	45	دشتی	شوسه
13	برزش اباد	سید عبدا...اسحاق	10000	9	جلگه ای	آسفالته
14	باغشن	امام زاده یحیی باغشن	120000	80	جلگه ای	آسفالته
15	حاجی اباد	حبیب بن موسی بن جعفر	50000	84	جلگه ای	آسفالته
16	سراسیاب	امام زاده عبدالله	100000	50	جلگه ای	آسفالته
17	فاضل مند	امام زاده فاضل	50000	210	دشتی	خاکی

مأخذ: اداره اوقاف شهرستانهای مشهد، نیشابور، سبزوار، قوچان، چناران، طرقبه، تربت جام، مه ولات، تربت حیدریه، رشتخوار

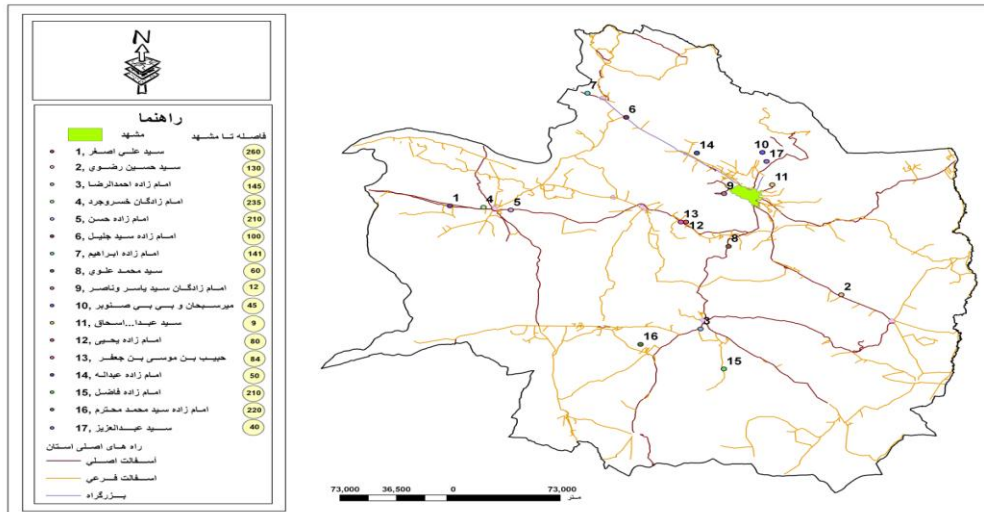
اولین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار

محل برگزاری دانشکده شهید مفتاح همدان

۳۰ آبان ۱۳۹۲

موقعیت مکانی بقعه ها در نقشه شماره ۱ همراه با فاصله هر کدامشان از مشهد به نمایش گذاشته شده است.

نقشه شماره ۱: موقعیت مکانی بقعه ها همراه با فاصله هر کدام از مشهد نسبت به راه های اصلی استان

با توجه به میزان درآمد و هزینه ای که این گونه بقاع دارند قابلیت بالایی جهت فعال سازی گردشگری در روستاهای مورد مطالعه داشته و آلترناتیو مناسبی جهت پویایی توسعه پایدار روستایی هستند و با توجه به جدول شماره ۳ بیشترین درآمد مربوط به امامزادگان یاسر و ناصر با بیش از ۶.۵ میلیون تومان در سال ۱۳۹۰ می باشد. در جدول زیر درآمد و هزینه هر بقعه به تفکیک ذکر شده است.

جدول شماره ۳: میزان درآمد و هزینه های بقعه

ردیف	آبادی	نام بقعه	میزان درآمد بقعه	میزان هزینه های بقعه
1	خیرآباد	سید حسین رضوی	102003000	53631001
2	احمدآباد	امام زاده سید محمد محترم	191600000	151156000
3	بوری آباد	امام زاده احمدالرضا	152350000	205417650
4	ازادمنجیر	امام زاده حسن	736911109	113678500
5	خسروچرد	امام زادگان خسروچرد	736911109	113678500
6	ریوند	سید علی اصغر	707480000	124662000
7	الماجدی	امام زاده سید جلیل	725242000	926776625
8	شهرکهنه	امام زاده ابراهیم	3062045695	3584163027
9	اسلام قلعه	سید محمد علوی	184261500	131234481

اولین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار

محل برگزاری دانشکده شهید مفتاح همدان

۳۰ آبان ۱۳۹۲

انجمن محیط زیست علمان

20000000	25000000	سید عبدالعزیز	دهسرخ	10
4540113387	6653118718	امام زادگان سید یاسر و ناصر	حصار	11
16644406	42132500	میرسبحان و بی بی صنوبر	خواجه حسین آباد	12
5277353	23300000	سید عبدا...اسحاق	برزش آباد	13
2390101124	906238000	امام زاده یحیی باغشن	باغشن	14
11797400	58987000	حبیب بن موسی بن جعفر	حاجی آباد	15
131296690	153970000	امام زاده عبدالله	سراسیاب	16
129361715	166778500	امام زاده فاضل	فاضل مند	17

مأخذ: امور مالی سازمان اوقاف و امور خیریه استان خراسان رضوی

نظارت و مدیریت بر فضای خدماتی و فرهنگی این توقفگاه ها می تواند موجب احساس آرامش و آمادگی معنوی زائر شود. این امر مستلزم توسعه روستاهایی که این بقاع در آنها قرار دارند، است که از اهمیت خاصی برخوردار بوده و اطلاع از میزان توسعه آن روستاها، زمینه کارآمدی جامعه میزبان در ارائه کالا و خدمات مناسب به زائران و در نتیجه جذب گسترده تر و بهتر زائر را فراهم می کند بنابراین روشن است که توسعه مناطقی که بقاع میقات الرضا در آنها قرار دارند، اولین گام برای برنامه ریزی کارا و سرمایه گذاری بهینه جهت توسعه گردشگری مذهبی در روستاها است. لذا بقاع مورد بحث به منظور بالا بردن ظرفیت پذیری خود در زمینه زیارت، احتیاج به شناخت وضع موجود و برآورد الزامات و ضرورت های زیارت و گردشگر پذیری در آینده دارند بنابراین لازم دانستیم میزان توسعه یافتگی روستاهای مورد نظر را نسبت به هم با شاخص های اجتماعی، اقتصادی، آموزشی، ارتباطی، بهداشتی، خدماتی و زیربنایی با استفاده از مدل تاپسیس به دست آورده و مورد تجزیه و تحلیل قرار داده که در جدول شماره ۴ شاخص های توسعه یافتگی به تفکیک ذکر شده و در جدول شماره ۵ شاخص توسعه یافتگی بر اساس مدل تاپسیس مشاهده می شود.

جدول شماره ۴ شاخص ها و معرفهای توسعه یافتگی

شاخص	اقتصادی	اجتماعی	ارتباطی	زیربنایی
معرف	امامزاده	جمعیت	راه زمینی	وضع طبیعی آبادی
	بانک	معکوس بارتکفل	صندوق پست	وضع آبادی از نظر سکونت
	درصد ۶۴-۱۵	نسبت جنسی	دفتر پست	برق
	درصد شاغلین زن	نرخ سواد زنان	دفتر مخابرات	گاز لوله کشی
	درصد جمعیت فعال	نرخ باسوادی	دسترسی عمومی به اینترنت	آب لوله کشی
	درصد شاغلین	درصد ۱۴-۰ ساله	دسترسی به وسیله ی نقلیه ی عمومی	سیستم تصفیه ی آب
		معکوس درصد ۶۵ ساله و بیشتر	دسترسی به روزنامه و مجله	تعداد واحد مسکونی
معرف	خدماتی	آموزشی، فرهنگی و ورزشی	بهداشتی و درمانی	
	شورای اسلامی روستا	دبستان	حمام عمومی	
	مرکز خدمات جهاد کشاورزی	مدرسه ی راهنمایی پسرانه	مرکز بهداشتی درمانی	
	شرکت تعاونی روستایی	مدرسه ی راهنمایی دخترانه	داروخانه	
	فروشگاه تعاونی	مدرسه ی راهنمایی مختلط	خانه ی بهداشت	
بقالی	دبیرستان پسرانه	مرکز تسهیلات زایمانی		

اولین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار

محل برگزاری دانشکده شهید مفتاح همدان

۳۰ آبان ۱۳۹۲

ارژمان محیط زیست علمت

پزشک	دبیرستان دخترانه	نانوایی
دندانپزشک	کتابخانه ی عمومی	گوشت فروشی
دندانپزشک تجربی یا دندانساز	مکان ورزشی	قهوه خانه
بهیار یا مامای روستایی	مسجد	تعمیرگاه ماشین آلات کشاورزی
بهداشتیار	سایر اماکن مذهبی مسلمانان	
بهورز		
دامپزشک		
تکنسین دامپزشکی		

جدول شماره ۵: شاخص توسعه یافتگی با استفاده از مدل تاپسیس در روستاهای مورد مطالعه

اولین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار

محل برگزاری دانشکده شهید مفتاح همدان

۳۰ آبان ۱۳۹۲

انجمن جغرافیا و محیط زیست همدان

رتبه	شاخص توسعه یافتگی با استفاده از مدل تاپسیس								آبادی	ردیف
	میانگین کل	زیربنایی	خدماتی	بهداشتی	آموزشی	اقتصادی	ارتباطی	اجتماعی		
۸	۰.۳۳	۰.۱۴	۰.۲۵	۰.۱۶	۰.۲۰	۰.۷۹	۰.۳۱	۰.۵۰	ریوند	۱
۱۰	۰.۲۶	۰.۱۴	۰.۱۰	۰.۰۸	۰.۰۶	۰.۷۵	۰.۲۸	۰.۴۰	بوری اباد	۲
۲	۰.۶۷	۰.۲۸	۰.۷۲	۰.۷۷	۰.۸۱	۰.۹۴	۰.۳۱	۰.۹۲	خیرآباد	۳
۱۱	۰.۲۵	۰.۱۳	۰.۰۹	۰.۰۱	۰.۰۹	۰.۷۵	۰.۲۷	۰.۴۴	ازادمنجیر	۴
۵	۰.۳۹	۰.۳۶	۰.۲۸	۰.۰۹	۰.۱۴	۰.۸۱	۰.۵۴	۰.۵۳	خسروجرده	۵
۷	۰.۳۶	۰.۲۰	۰.۳۴	۰.۲۹	۰.۲۵	۰.۷۵	۰.۳۵	۰.۴۰	الماحق	۶
۱	۰.۶۹	۰.۸۰	۰.۷۳	۰.۴۹	۰.۶۱	۰.۷۶	۰.۵۸	۰.۸۷	شهرکهنه	۷
۱۵	۰.۲۰	۰.۰۹	۰.۰۷	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۷۵	۰.۰۹	۰.۴۱	اسلام قلعه	۸
۱۳	۰.۲۴	۰.۰۴	۰.۰۹	۰.۰۲	۰.۱۳	۰.۷۵	۰.۲۸	۰.۴۲	ده سرخ	۹
۴	۰.۴۲	۰.۵۲	۰.۴۲	۰.۰۷	۰.۱۸	۰.۷۵	۰.۴۳	۰.۵۷	حصار	۱۰
۱۷	۰.۱۷	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۷۴	۰.۱۵	۰.۳۴	خواجه حسین اباد	۱۱
۹	۰.۲۶	۰.۱۳	۰.۱۷	۰.۰۳	۰.۰۵	۰.۷۵	۰.۳۰	۰.۴۰	برزش اباد	۱۲
۳	۰.۵۶	۰.۲۲	۰.۶۴	۰.۳۹	۰.۵۹	۰.۸۹	۰.۵۳	۰.۷۱	باغشن	۱۳
۶	۰.۳۷	۰.۱۶	۰.۳۴	۰.۱۶	۰.۱۴	۰.۷۵	۰.۵۷	۰.۴۸	حاجی اباد	۱۴
۱۲	۰.۲۵	۰.۱۳	۰.۱۷	۰.۰۲	۰.۱۷	۰.۷۵	۰.۲۶	۰.۲۹	سراسیاب	۱۵
۱۶	۰.۱۸	۰.۰۴	۰.۰۸	۰.۰۴	۰.۱۳	۰.۷۵	۰.۰۰	۰.۲۳	فاضل مند	۱۶
۱۴	۰.۲۳	۰.۳۱	۰.۱۱	۰.۰۳	۰.۱۱	۰.۷۵	۰.۰۷	۰.۲۵	احمدآباد	۱۷

مأخذ: محاسبات نگارندگان

جدول ۶ با استفاده از آزمون همبستگی پیرسون به بررسی رابطه بین سطح توسعه یافتگی روستا به عنوان متغیر وابسته، با فاصله امامزاده ها تا مشهد، هزینه های انجام شده در امامزادگان (عمران، ...)، درآمد امامزاده گان و تعداد گردشگران مذهبی به عنوان متغیر مستقل می پردازد. بر اساس جدول:

- سطح توسعه یافتگی روستاهای مسیر میقات الرضا ارتباط چندانی با فاصله آنها تا شهر مشهد ندارد. زیرا میزان همبستگی حاصل ۰.۰۱ بسیار ضعیف است.
- با توجه به همبستگی به دست آمده سطح توسعه یافتگی روستاهای مسیر میقات الرضا به میزان ۰.۳۸ با درآمد حاصل از نذورات بقاع افزایش می یابد. در واقع هرچه درآمد بقاع بیشتر باشد، سطح توسعه یافتگی روستاهای مسیر میقات الرضا هم افزایش می یابد.
- سطح توسعه یافتگی روستاهای مسیر میقات الرضا با هزینه های انجام شده در بقاع رابطه مستقیم دارد به طوری که با افزایش هزینه های انجام شده در بقاع، سطح توسعه یافتگی روستاهای مسیر میقات الرضا هم به میزان ۰.۵۵ افزایش می یابد.
- همچنین سطح توسعه یافتگی روستاهای مسیر میقات الرضا وابسته به تعداد زائران می باشد. به طوری که با افزایش تعداد زائران می توان شاهد افزایش سطح توسعه یافتگی روستاهای مسیر میقات الرضا به میزان ۰.۲۲ بود.

اولین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار

محل برگزاری دانشکده شهید مفتاح همدان

۳۰ آبان ۱۳۹۲

انجمن جغرافیا و محیط زیست همدان

با توجه به سطح معناداری به دست آمده در جدول زیر فقط رابطه سطح توسعه یافتگی و هزینه امامزادگان با مقدار (۰.۰۲۵) معنادار شده است و قابلیت تعمیم دارد و بقیه رابطه ها معنادار نشده اند و غیر قابل تعمیم می باشند.

جدول شماره ۶: بررسی رابطه بین سطح توسعه یافتگی روستا با متغیر های مستقل تحقیق

متغیر های مورد نظر تحقیق	سطح توسعه یافتگی			
	نوع- شدت	Sig. (2-tailed)		Pearson Correlation
فاصله	مستقیم- خیلی ضعیف	۰.۹۵۵	۰.۰۱۵	۱
درآمد امامزادگان	مستقیم- ضعیف	۰.۱۳۱	۰.۳۸۲	۲
هزینه های امامزادگان	مستقیم- متوسط	۰.۰۲۵	*۰.۵۵۷	۳
تعداد زائران	مستقیم- ضعیف	۰.۳۹۸	۰.۲۱۹	۴

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

جدول ۷ با استفاده از آزمون همبستگی پیرسون به بررسی رابطه بین فاصله به عنوان متغیر وابسته، با هزینه های انجام شده در امامزادگان (عمران، ...، درآمد امامزاده گان و تعداد گردشگران مذهبی به عنوان متغیر مستقل می پردازد. بر اساس جدول:

- فاصله روستاهای مسیر میقات الرضا تا مشهد با درآمد حاصل از نذورات بقاع رابطه ای معکوس دارد به طوری که با افزایش فاصله روستاهای مسیر میقات الرضا تا مشهد، درآمد حاصل از نذورات به میزان ۰.۲۱۲- کاهش می یابد.
- با توجه به همبستگی به دست آمده بین فاصله روستاهای مسیر میقات الرضا تا مشهد با هزینه های انجام شده در بقاع هم رابطه ای معکوس وجود دارد به طوری که با کاهش فاصله روستاهای مسیر میقات الرضا تا مشهد، هزینه های انجام شده در بقاع به میزان ۰.۳۰۴- افزایش می یابد.
- همچنین بین فاصله روستاهای مسیر میقات الرضا تا مشهد با تعداد زائران رابطه ای معکوس وجود دارد به طوری که با کاهش فاصله روستاهای مسیر میقات الرضا تا مشهد می توان شاهد افزایش تعداد زائران به میزان ۰.۳۴۳- بود.

با توجه به سطح معناداری به دست آمده در جدول زیر رابطه ی هیچ یک از شاخص ها معنادار نشده است و غیر قابل تعمیم می باشد.

جدول شماره ۷: بررسی رابطه بین درآمد، هزینه ها و تعداد زائران امامزادگان با فاصله به عنوان متغیر وابسته

متغیر های مورد نظر تحقیق	فاصله تا مشهد Km			
	نوع- شدت	Sig. (2-tailed)		Pearson Correlation
درآمد امامزادگان	معکوس- ضعیف	0.414	-0.212	۲
هزینه های امامزادگان	معکوس- ضعیف	0.253	-0.304	۳
تعداد زائران	معکوس- ضعیف	0.178	-0.343	۴

۵- نتیجه گیری

با توجه به نتیجه ای که از آزمون همبستگی پیرسون گرفته شده بین تعداد زائران، میزان درآمد امامزاده، میزان هزینه کرد در امامزاده و فاصله امامزاده ها تا مشهد با سطح توسعه یافتگی روستا رابطه ای مستقیم برقرار است به این معنی که با افزایش سطح توسعه یافتگی روستا بر میزان هر یک از متغیرها افزوده خواهد شد. اما با توجه به سطح معناداری به دست آمده برای هر کدام از

اولین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار

محل برگزاری دانشکده شهید مفتاح همدان

۳۰ آبان ۱۳۹۲

ارژمان محیط زیست طلانه

متغیرها فقط نتیجه به دست آمده از همبستگی بین سطح توسعه یافتگی روستا با هزینه های انجام شده در امامزادگان (عمران، ... با سطح معناداری (۰.۰۲۵) قابل تعمیم می باشد که این رابطه معنادار بین سطح توسعه و هزینه های بقعه، نشان می دهد در روستاهای با سطح توسعه بالاتر، هزینه های انجام شده در بقعه ها بیشتر است و همچنین با توجه به نتیجه ای که از آزمون همبستگی پیروسون گرفته شده بین تعداد زائران، میزان درآمد امامزاده و میزان هزینه کرد در امامزاده با فاصله امامزاده ها تا مشهد رابطه ای معکوس برقرار است به این معنی که با افزایش فاصله امامزاده از مشهد از تعداد زائران، میزان درآمد و میزان هزینه کرد در امامزاده آن کاسته شده و برعکس با کاهش فاصله بر تعداد و میزان آنها افزوده می شود. اما با توجه به سطح معناداری هر کدام نتیجه های اخذ شده قابلیت تعمیم ندارد. در واقع با توجه به قابلیت های بالایی که روستاهای مسیر میقات الرضا دارند، در صورت افزایش سطح توسعه می توان شاهد حضور بیشتر زائرین و احیای نواحی روستایی این مسیر بود و همچنین مکان مناسبی برای توقف زائران و توسعه گردشگری خواهند شد و برای این منظور راهکار های پیشنهادی تحقیق به شرح ذیل می باشد:

۱. استفاده از درآمدهای گردشگری منطقه برای بهسازی بقعه ها و ساخت امکانات رفاهی بیشتر برای آن ها؛
۲. تبلیغات مناسب برای شناساندن این جاذبه ها از طریق پوستر، بروشور، نشریه ها، صدا و سیما ملی و محلی
۳. شناسایی اسناد و شجره نامه های مکان های مقدس
۴. بهبود راه های ارتباطی و مسیرهای دسترسی به آن ها؛
۵. استفاده از نیروی انسانی مقیم در روستا برای حفظ و حراست از مکان های مذهبی همان روستا
۶. ایجاد تسهیلات خدماتی، رفاهی، پذیرایی، بهداشتی، حمل و نقل، بازرگانی و اقتصادی ارائه تمهیدات و برنامه ریزی های مدیریت روستایی و مدیریت گردشگری در ایجاد بسترهای لازم برای توسعه روستاهای مسیر میقات الرضا یا روستای مجاور؛
۷. انجام مطالعات در زمینه نیازمندی های میزبانان زائرین
۸. ایجاد امنیت اجتماعی، روانی، فرهنگی در روستاهای مسیر میقات الرضا برای کنترل و نظارت همه جانبه و پایدار برای میهمانان و میزبان؛
۹. آموزش نیروهای متخصص و مجرب، متعهد برای جذب، تعامل، تبادل با فرهنگ میهمان در روستاهای مسیر میقات الرضا؛
۱۰. کنترل و نظارت بر تمام خدمات ارائه شده، برای زائران و گردشگران و حتی ساکنان محلی در روستای مجاور یا روستاهای مسیر میقات الرضا؛
۱۱. هدایت و حمایت مالی برای جذب سرمایه گذاری محلی و جذب گردشگران برای اسکان و اقامت موقت در محدوده تمرکز مناطق گردشگری و روستاهای مسیر میقات الرضا؛
۱۲. آموزش فرهنگی و تعاملی به میهمانان در برخورد با فرهنگ محلی و ساکنان محلی روستاهای مسیر میقات الرضا.

۶- منابع

- ۱- اداره بقاع سازمان اوقاف و امور خیریه خراسان رضوی .
- ۲- اداره اوقاف شهرستانهای مشهد، نیشابور، سبزوار، قوچان، چناران، طرقبه، تربت جام، مه ولات، تربت حیدریه و رشتخوار .
- ۳- امور مالی سازمان اوقاف و امور خیریه خراسان رضوی .
- ۴- حافظ رضازاده، معصومه (۱۳۹۰) «بررسی جاذبه های شهرستان چابهار با تأکید بر توسعه گردشگری و اشتغال پایدار» اولین همایش ملی گردشگری و توسعه پایدار در استان سیستان و بلوچستان، دانشگاه آزاد اسلامی زاهدان، ص ۲.

اولین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار

محل برگزاری دانشکده شهید مفتاح همدان

۳۰ آبان ۱۳۹۲

انجمن محیط زیست علم

- ۵- رحمانی، خلیل (۱۳۸۹)، ارزیابی عملکرد اماکن مذهبی در توسعه روستایی مطالعه موردی: روستاهای اورامان تخت، هجیج، نجار، استاد راهنما دکتر مهدی پورطاهری و استاد مشاور دکتر عبدالرضا رکن الدین افتخاری، تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۶- سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ و ۱۳۸۵.
- ۷- گزارش طرح برگزاری همایش علمی- فرهنگی میقات الرضا (۱۳۹۰)، سازمان اوقاف و امور خیریه خراسان رضوی، ص ۱۱ و ۷.
- ۸- طرح هادی روستاهای سرآسیاب (۱۳۸۸)، ریوند (۱۳۹۰)، بوری آباد (۱۳۷۸)، خسروجرد (۱۳۹۰) و آزادمنجیر (۱۳۹۰).
- ۹- مطیعی لنگرودی، سید حسن و ایمانی، بهرام (۱۳۸۵) «نقش گردشگری در اقتصاد روستایی ایران» مجله علوم جغرافیایی، شماره ۳، ص ۱۰-۱۱.
- ۱۰- ملکی، سعید و زارعی بلال (۱۳۹۰) «قابلیت ها، فرصت ها و تنگناهای گردشگری پایدار در استان خوزستان» اولین همایش ملی گردشگری و توسعه پایدار در استان سیستان و بلوچستان، دانشگاه آزاد اسلامی زاهدان، ص ۴.
- ۱۱- مهدوی، داوود و علیپور، ایمان و هدایتی، سقا (۱۳۹۰) «توسعه توریسم روستایی رهیافتی نوین در جهت دستیابی به توسعه پایدار روستایی» اولین همایش ملی گردشگری و توسعه پایدار در استان سیستان و بلوچستان، دانشگاه آزاد اسلامی زاهدان، ص ۵.
- ۱۲- نادعلی پور، مریم (۱۳۹۱) «آثار و برکات فرهنگی زیارت بقاع متبرکه» دومین همایش بین المللی گردشگری دینی و توسعه فرهنگ زیارت، سازمان اوقاف و امور خیریه استان گلستان، ص ۱۴-۱۵.
- ۱۳- ناری ابیانه، علی اکبر «نام و شهرت امام زادگان با نگاهی به منابع تاریخی و جغرافیایی» مجله میراث جاویدان، سال سیزدهم، شماره ۵۳، ص ۱۳۳.
- ۱۴- نهبوندی، مریم و نعمتی، فاطمه (۱۳۸۹) «تهدید ها و فرصت های گردشگری زیارت در ایران» فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، سال ششم، شماره ۲۰، ص ۱۴۶.

15-www.sid.ir

16-www.magiran.com